

Magdalena Jonko

Dokumenty życia społecznego w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu

Documents of social life in the collections of the Main Library of Wrocław Medical University

Main Library, Wrocław Medical University, Poland

Correspondence to: magdalena.jonko@umed.wroc.pl

STRESZCZENIE: W artykule omówiono dokumenty życia społecznego gromadzone i udostępniane w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu. Na początku krótko przedstawiono Bibliotekę UMW i tamtejszy Dział Zbiorów Specjalnych. Następnie scharakteryzowano dokumenty życia społecznego i omówiono problematykę ich gromadzenia, opracowywania, przechowywania i udostępniania. Na zakończenie wspomniano o znaczeniu prezentowanych dokumentów dla badaczy historii medycyny.

SUMMARY: The article provides an overview of the documents of social life collected and made available in the Special Collections of the Main Library of Wrocław Medical University. First, a brief review of the WMU Library and its Special Collections was made. Then, the documents of social life were characterized and the issues related to collecting, compiling, storing and sharing of such documents were addressed. The article concludes with a discussion of the significance of the presented documents to medical history researchers.

KEYWORDS: documents of social life, ephemera, special collections, building collections, sharing collections, medical libraries.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

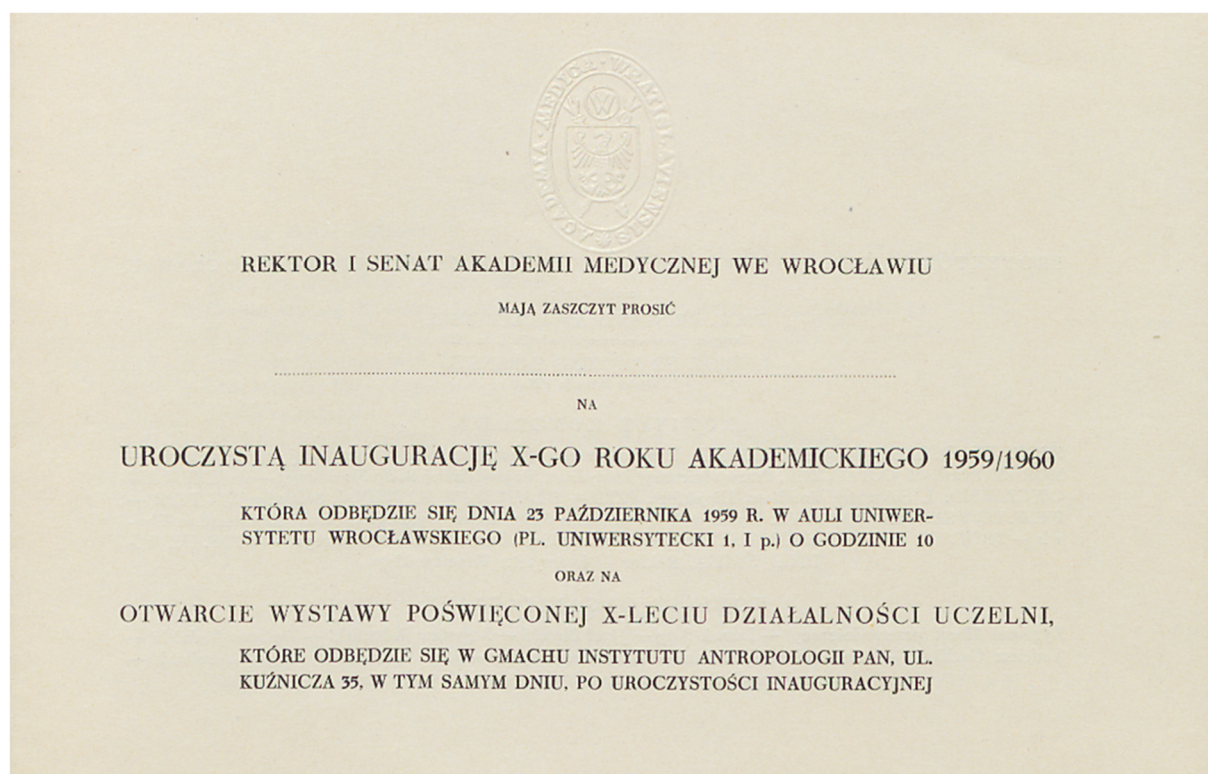
WPROWADZENIE

Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu została utworzona w 1946 r. przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wrocławskiego. W roku 1950 Wydział Lekarski przekształcono w samodzielną uczelnię – Akademię Medyczną we Wrocławiu, a biblioteka, przemianowana na Bibliotekę Główną Akademii Medycznej, otrzymała nową siedzibę w przedwojennej willi przy ul. Parkowej 1/3, gdzie mieściła się aż do 2015 r. Po przeprowadzce została umieszczona w nowoczesnym budynku Centrum Naukowej Informacji Medycznej (CNIM) Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, przy ul. Marcinkowskiego 2/6.

Biblioteka Główna UMW od początku swego istnienia gromadziła różne typy zbiorów specjalnych: rękopisy, starodruki, materiały ikonograficzne (pocztówki, fotografie, ekslibrisy) i dokumenty życia społecznego. Częściowo są to dokumenty poniemieckie, pochodzące ze zbiorów przed-

wojennego Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma, częściowo – zbiory gromadzone już po wojnie. Dotyczą one szeroko rozumianej medycyny, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów związanych z Uniwersytetem Medycznym we Wrocławiu, regionem dolnośląskim i medycyną lwowską. Od 1984 r. zbiory te są gromadzone, opracowywane, przechowywane i udostępniane w Dziale Zbiorów Specjalnych, utworzonym przez wicedyrektorkę Zofię Strożecką-Tichy.

Po przeprowadzce do CNIM omawiany dział mieści się na trzecim piętrze. Obejmuje czytelnię z miejscami dla 10 osób i księgozbiorem podręcznym, w którym zgromadzona została współczesna literatura z zakresu historii medycyny, oraz osobny magazyn, w którym są przechowywane zbiory. W czytelni znajdują się przedwojenne meble, pochodzące z poprzedniego budynku, a na ścianach stworzono niewielką galerię obrazów z lat 50.–90. XX w., autorstwa m.in. Józefa Hałasa czy Hanny Krzetuskiej-Geppert.

Il. 1. Zaproszenie na inaugurację roku akademickiego 1959/1960 w Akademii Medycznej we Wrocławiu.

Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

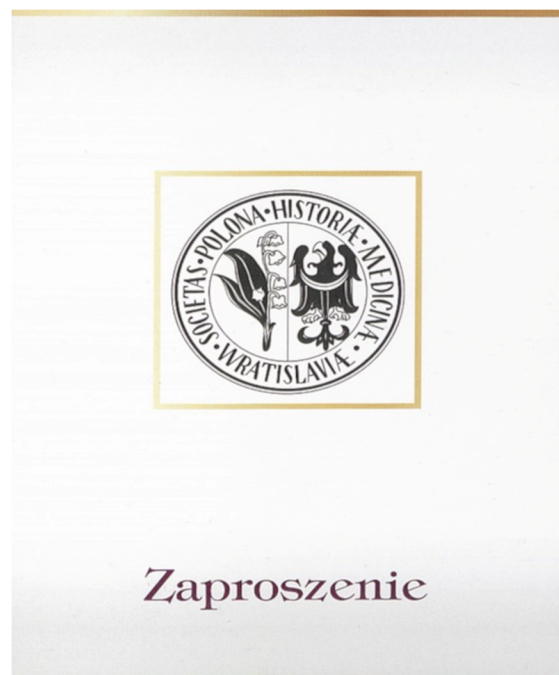
DOKUMENTY ŻYCIA SPOŁECZNEGO W ZBIORACH BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMW

Zbiory dokumentów życia społecznego w Bibliotece UMW nie są liczne – obecnie skatalogowanych jest ponad 800 jednostek inwentarzowych, wśród których można wyróżnić kilka typów dokumentów.

Największy zbiór tworzą ulotki i prospekty reklamowe, zwłaszcza przedwojenne ulotki reklamowe leków i kosmetyków. Są to wydawnictwa jednostronicowe i broszury liczące wiele kart, często bogato ilustrowane, głównie w języku polskim, przede wszystkim z lat 20. i 30. XX w. Najstarsza broszurka została wydana ok. 1895 r. i dotyczy leczniczych właściwości wina Saint-Raphael. Inne prezentują reklamy konkretnych leków lub zbiorczą ofertę przedwojennych firm farmaceutycznych, takich jak Dr. Madaus & Co, Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne „Ludwik Spiess i Syn” czy Towarzystwo Przemysłu Chemiczno-Farmaceutycznego d. Magister Klawe. W zbiorach można także znaleźć przedwojenne prospekty w języku niemieckim prezentujące uzdrowiska dolnośląskie (np. Bad Flinsberg – Świeradów-Zdrój, Bad Salzbrunn – Szczawno-Zdrój, Bad Langanau – Długopole-Zdrój) i uzdrowiska z terenów Polski (np. Nałęczów, Rabkę-Zdrój, Krynicę-Zdrój).

Kolejny zbiór to zaproszenia: na uroczyste inauguracje roku akademickiego w Akademii Medycznej/Uniwersytecie Medycznym we Wrocławiu, na uroczystość nadania tytułu

doktora *honoris causa* (m.in. Stefanowi Ślopkowi, Hugonowi Kowarzykowi, Josefowi Lissnerowi) lub na organizowane przez Bibliotekę UMW wystawy (przykładowo na wystawę poświęconą uzdrowiskom na dawnych pocztówkach).

Il. 2. Zaproszenie na konferencję naukową Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji, rok 2017.

Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

Il. 3. Folder reklamowy uzdrowiska Bad Charlottenbrunn (Jedlina-Zdrój), ok. 1938 r.

Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

Pozostałe dokumenty życia społecznego to grupa różnych plakatów (informujących np. o konferencjach i szkoleniach organizowanych przez Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu), klepsydr i nekrologów (dotyczących m.in. zmarłych pracowników Biblioteki UMW) czy kalendarzy.

Zasięg językowy zbiorów jest nieograniczony. Zdecydowaną większość stanowią dokumenty w języku polskim, ale są też dokumenty w językach niemieckim, angielskim i francuskim, a nawet portugalskim czy łaćnińskim.

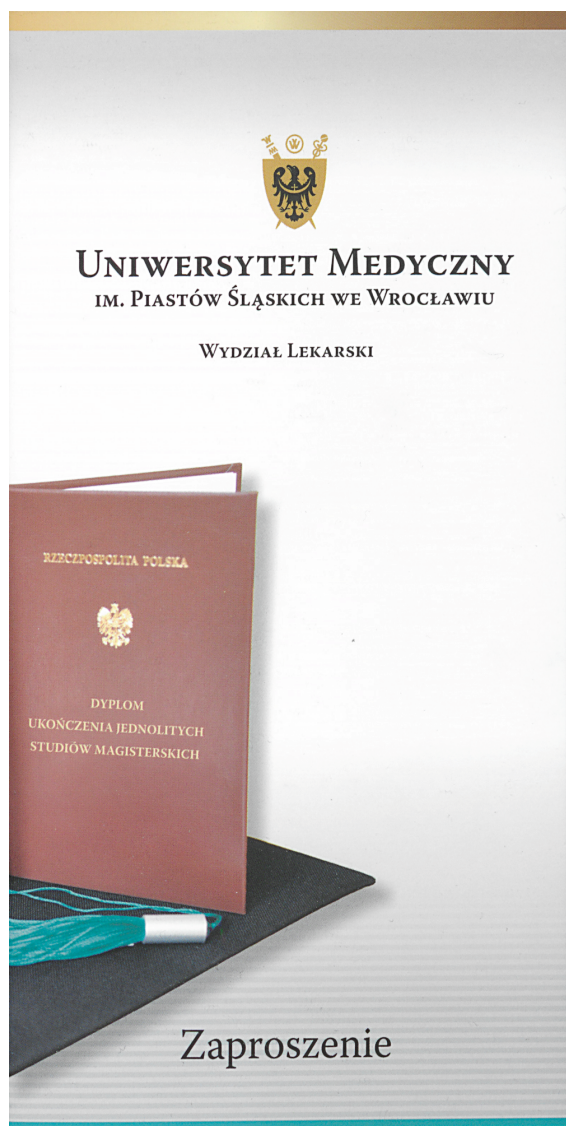
Także zasięg chronologiczny dokumentów jest nieograniczony, choć większość zbiorów pochodzi z lat 1980–2019. W posiadaniu biblioteki są również wydawnictwa przedwojenne – z lat 20. i 30. XX w. – oraz jeden druk z końca XIX w.

GROMADZENIE ZBIORÓW

Dokumenty życia społecznego są bardzo ciekawą, ale i specyficzną częścią zbiorów. Jednym z zadań, które stoją przed personelem biblioteki, jest stworzenie spójnej polityki ich gromadzenia. „Istnieje bowiem dylemat, co gromadzić, jak te druki pozyskać i jak uporać się z (...) ogromnym ich napływem, a z drugiej strony powstaje obawa przed pochopną rezygnacją z pewnych druków bądź całych grup druków. W przyszłości bowiem mogą właśnie one stanowić interesujący materiał dokumentacyjny i zarazem badawczy” [1 s. 77].

W Bibliotece UMW w 2017 r. rozpoczęto proces komputerowego katalogowania zbiorów i przyjęto kilka ogólnych założeń dotyczących polityki ich gromadzenia. Zdecydowano,

że do zbiorów będą przyjmowane dokumenty życia społecznego związane z działalnością Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu oraz dokumenty o charakterze medycznym i bibliotekarskim. Ustalono, iż zasięg terytorialny przyjmowanych dokumentów ma obejmować Wrocław, Dolny Śląsk i inne miejsca geograficzne powiązane z AM/UMW. Należy jednak dodać, że zdarzają się pewne odstępstwa od przyjętej polityki, ponieważ Biblioteka UMW jest otwarta na szczególne, wyjątkowo interesujące i cenne egzemplarze, które mogą w przyszłości zainteresować czytelników.

Il. 4. Zaproszenie na wręczenie dyplomów lekarza w Uniwersytecie Medycznym we Wrocławiu, rok 2015. Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

Zdecydowana większość zbiorów to dary. Jedynie mała ich część pochodzi z kupna – tu warto wspomnieć np. zakupione w 1964 r. przedwojenne ulotki reklamowe leków i broszury reklamowe uzdrowisk.

Dokumenty można pozyskiwać na różne sposoby. W wielu uczelniach, zwłaszcza tych związanych z naukami ścisłymi (politechniki, uczelnie medyczne), które są nastawione na najnowsze informacje, nieaktualne plakaty, ulotki i zaproszenia szybko się wyrzuca. Tak więc to od czujności bibliotekarza zależy, czy uda się w odpowiednim momencie zdobyć komplet materiałów z konferencji czy plakat reklamujący ważne uczelniane wydarzenia. Sporą pomocą służą pracownicy wypożyczalni, którzy dostarczają do Działu Zbiorów Specjalnych plakaty z bibliotecznej tablicy ogłoszeń. Także dyrektor i sekretariat biblioteki przekazują nieaktualne zaproszenia i ulotki reklamowe. Różne materiały (kalendarze uczelniane, ulotki lub zakładki) biblioteka otrzymuje ponadto od Działu Marketingu i Działu Wydawnictw. Przyjmowane są także dary od instytucji i osób prywatnych.

Wśród otrzymywanych dokumentów zawsze jest pewna liczba materiałów, które – choć interesujące – nie są zgodne z profilem zbiorów. Takie dokumenty warto zaoferować innym bibliotekom. Gdy podczas digitalizowania zbiorów Biblioteki UMW w jednym z czasopism farmaceutycznych znalaziono przedwojenny druk reklamowy kina Miraż w Białej Podlaskiej, skontaktowano się z Działem Wiedzy o Regionie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej. Druk został przekazany bibliotece, w której może być przydatny czytelnikom badającym kinematografię regionu.

OPRACOWANIE

Od 2017 r. trwają intensywne prace związane z tworzeniem katalogu komputerowego zbiorów. W chwili gdy powstaje niniejszy artykuł, skatalogowanych jest ponad 800 jednostek inwentarzowych. Katalogowanie rozpoczęto od zaproszeń, później skatalogowano część ulotek i broszur, m.in. wszystkie wspomniane wcześniej przedwojenne druki dotyczące leków i uzdrowisk. Trwa katalogowanie plakatów, a w następnej kolejności planowane jest opracowanie pozostałych broszur i ulotek.

Podczas katalogowania zbiorów tego typu trzeba pokonać pewne trudności. Podstawowym problemem jest brak oddzielnego formatu MARC21 (formatu rekordu bibliograficznego) dla dokumentów życia społecznego. Konieczne jest tworzenie opisów według formatu dla książek i odpowiednie modyfikowanie go na potrzeby opracowywanych dokumentów. Pomocą może służyć jedynie instrukcja „Opracowanie dokumentów życia społecznego w katalogu centralnym NUKAT” z 2012 r. [2]. Cenne okazują się więc doświadczenia innych bibliotek. Przed rozpoczęciem katalogowania skorzystano ze szkoleń w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu i w Zakładzie Narodowym im. Ossoliń-

skich, a nowo tworzone opisy są porównywane z opisami podobnych dokumentów w katalogach różnych placówek.

W procesie tworzenia haseł przedmiotowych wykorzystywany jest język MeSH. Aby ułatwić czytelnikowi wyszukiwanie, pracownicy biblioteki starają się za pomocą haseł z pół 700 udostępnić jak najpełniejsze informacje o osobach czy instytucjach wymienionych w dokumencie i związanych z jego powstawaniem.

PRZECHOWYWANIE I UDOSTĘPNIANIE

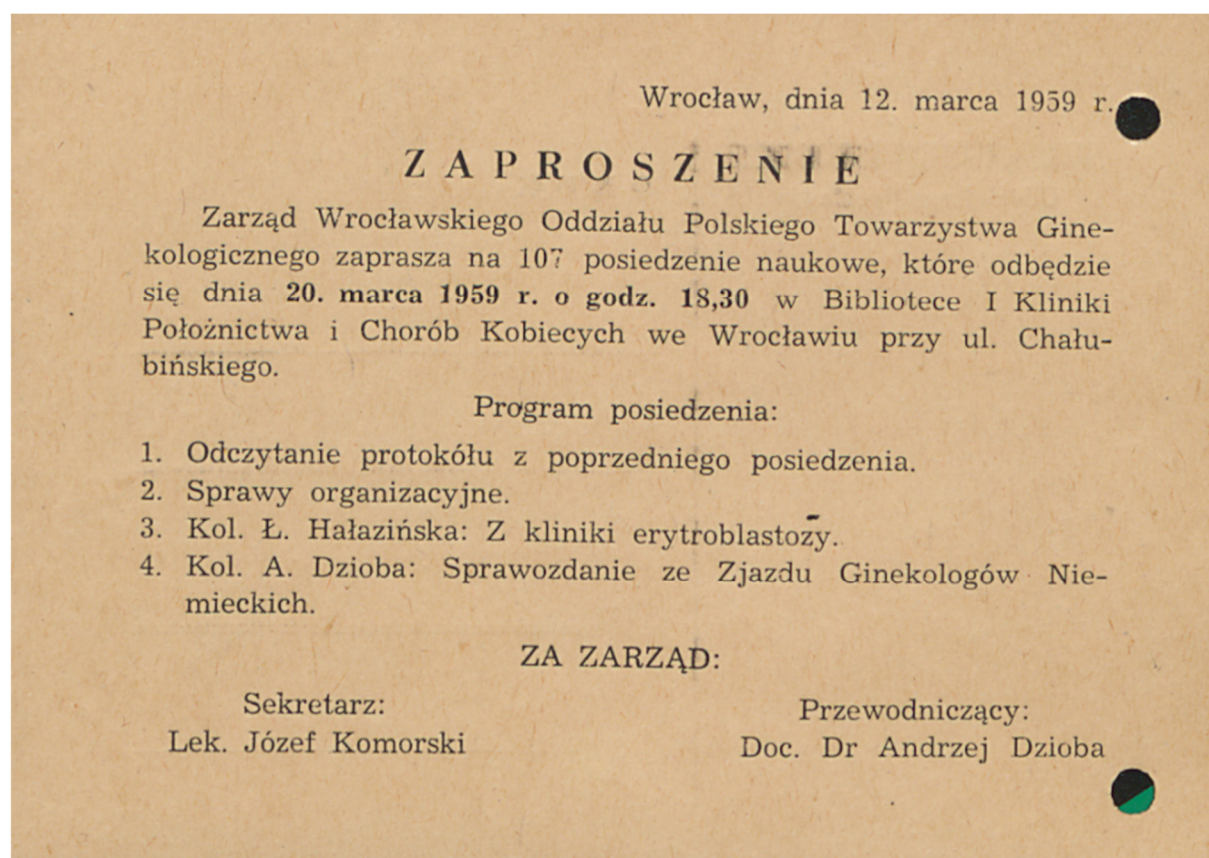
W Bibliotece UMW dokumenty życia społecznego są przechowywane w Magazynie Zbiorów Specjalnych, na wydzielonych regałach. Ponieważ magazyn ma ograniczoną pojemność, większość dokumentów gromadzona jest w jednym egzemplarzu, a tylko te szczególnie ważne i ciekawe – w dwóch. Jeden z nich biblioteka przeznacza do udostępniania, drugi zaś jest dokumentem o charakterze archiwalnym.

Sporą część zbiorów zabezpieczono w kopertach i teczkach, kupionych lub wykonanych przez pracowników i dokładnie opisanych. Oprócz sygnatury i kodu kreskowego opis zawiera zwykle tytuł i rok wydania oraz dodatkowe uwagi dotyczące danego dokumentu życia społecznego (np. infor-

macje o dacie urodzin czy miejscu zatrudnienia jego twórcy czy osoby w nim opisywanej). Wspomniane już przedwojenne ulotki leków i broszury dotyczące uzdrowisk są oprawione razem w kilku woluminach. Nie jest to najfortunniejsze rozwiązanie, ponieważ zdarzają się źle zszyte ulotki, co znacznie utrudnia lekturę, nie mówiąc już o odpowiedniej ochronie najbardziej zniszczonych i najdelikatniejszych dokumentów. Nie pozwala to również na ewentualne zdigitalizowanie kolekcji. Dokumenty wielkoformatowe (kalendarze, plakaty czy nekrologi) są przechowywane i zabezpieczone w dużych teczkach tekturowych.

Większość zbiorów jest w dość dobrym stanie; tylko nieduża część dokumentów, głównie najstarszych i wydrukowanych na kwaśnym, słabej jakości papierze, ma rozdarcia, zabrudzenia lub osłabioną strukturę.

Dokumenty życia społecznego są udostępniane wyłącznie na miejscu, w Czytelni Zbiorów Specjalnych. Można je zamówić w katalogu komputerowym lub za pomocą papierowego rewersu bezpośrednio u dyżurującego w czytelni bibliotekarza. Udostępnienia są ewidencjonowane w zeszycie odwiedzin.

Il. 5. Zaproszenie na posiedzenie naukowe Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, rok 1959.

Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

XII SPOTKANIE ZADUSZKOWE U MEDYKÓW

prof. Feliksa Cwiro, prof. Henryka Gorczyńskiego, prof. Stefana Koczorowskiego, dr Julitty Reck-Leśniakowskiej, prof. Teofila Zalewskiego

dr Barbara Bruziewicz – Miłkaszewska, prof. Stanisław Iwankiewicz, dr Henryk Kaczkowski, dr Jerzy Bogdan Kos, prof. Bogdan Łazarkiewicz

II. 6. Zaproszenie na XII Spotkanie Zaduszkowe u Medyków, rok 2008. Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

AGORA

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA JUBILEUSZOWA

„Problemy Zdrowia Publicznego u progu XXI wieku”

Pod patronatem Jego Magnificencji
Rektora Akademii Medycznej we Wrocławiu
Prof. dr hab. Leszka Paradowskiego
oraz

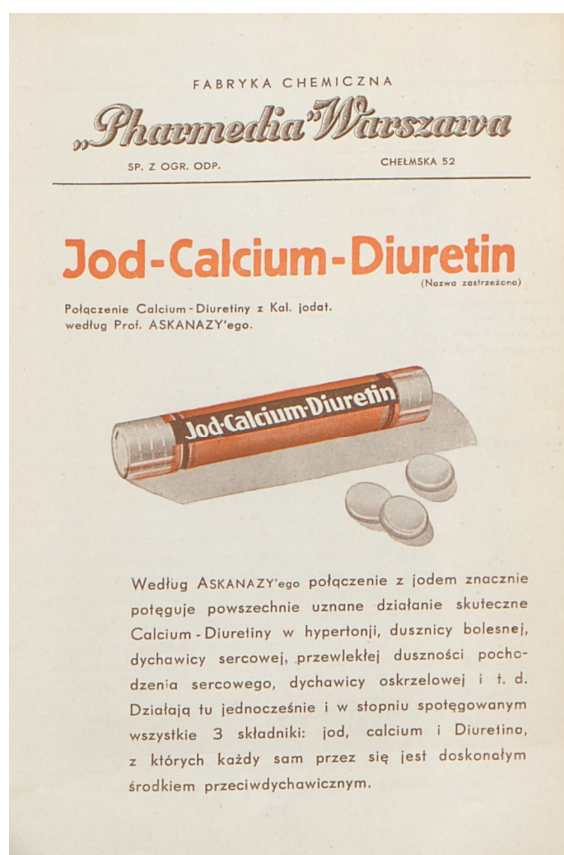
honorowym patronatem
Marszałka Województwa Dolnośląskiego
Henryka Gołębiowskiego

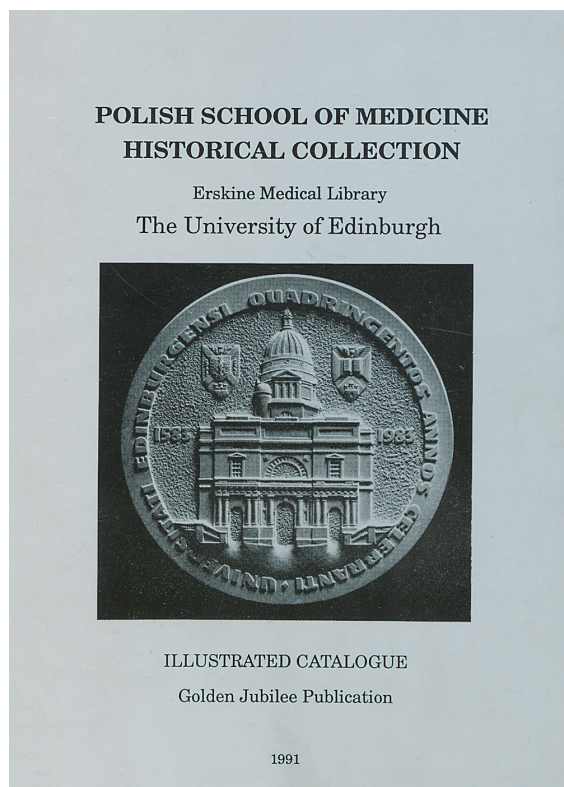
Wrocław, 18 – 19 czerwca 2004 r.

Il. 7. Międzynarodowa Konferencja Jubileuszowa „Problemy zdrowia publicznego u progu XXI wieku”, rok 2004.

Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

Il. 8. Ulotka reklamowa preparatu Jod-Calcium-Diuretin, ok. 1930 r. Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

Il. 9. Katalog wystawy „Polish School of Medicine. Historical collection”, Edinburgh 1991. Źródło: zbiory Działu Zbiorów Specjalnych UMW

Wśród użytkowników korzystających ze zbioru dokumentów życia społecznego przeważają pracownicy naukowcy i doktoranci UMW. Jednak zgodnie z przyjętymi w Bibliotece UMW zasadami ze zbiorów Działu Zbiorów Specjalnych mogą korzystać wszystkie osoby zainteresowane medycyną – są wśród nich pracownicy innych uczelni prowadzący badania z zakresu historii medycyny czy słuchacze uniwersytetów trzeciego wieku.

Oprócz udostępniania w czytelni zbiory są wykorzystywane na potrzeby wystaw organizowanych przez bibliotekę. Przykładowo podczas wystawy otwartej na przełomie grudnia 2019 i stycznia 2020 r., prezentującej postać profesora stomatologii Henryka Gorczyńskiego, wykorzystano m.in. skan zaproszenia na XII Spotkanie Zaduszkowe u Medyków. Wybrane dokumenty życia społecznego są też prezentowane w trakcie prelekcji organizowanych przez Dział Zbiorów Specjalnych dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa z Uniwersytetu Wrocławskiego czy pracowników Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu.

PODSUMOWANIE

Dokumenty życia społecznego są ważną częścią zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu. Obecnie trwają intensywne prace nad ich zabezpieczeniem i skatalogowaniem. Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie kolekcji (do pewnego stopnia niezauważanej przez czytelników, którym nazwa „dokumenty życia społecznego” często niewiele mówi) stwarzają liczne trudności. Jednak w niepozornych drukach ulotnych kryje się ogromna ilość informacji, potencjalnie bardzo cennych dla badacza historii medycyny. Dlatego Biblioteka UMW będzie dążyć do starań, by ułatwić dostęp do dokumentów życia społecznego, co – mamy nadzieję – zachęci do ich szerszego wykorzystywania.

REFERENCE LIST

1. Słomianowska-Kamińska E. Gromadzenie dokumentów życia społecznego – z doświadczeń biblioteki akademickiej. In: Firlej-Buzon A, editor. Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie : materiały z ogólnopolskiej konferencji "Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie", Wrocław, 6-7 października 2016 r. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich; 2017.
2. Opracowanie dokumentów życia społecznego w katalogu centralnym NUKAT [Internet]. Nukat; [cited 22.03.2021.] Available from: https://centrum.nukat.edu.pl/images/files/ustalenia/bibliograficzne/030_dzs_2012_2013.pdf

BIBLIOGRAPHY

1. Cybulska A, Jonko M. Od dzieła lekarza nadwornego króla Zygmunta I A. Gazio do ekslibrisu pioniera torakochirurgii W. Brossa - o kolekcji zbiorów specjalnych. *Wiadomości Akademickie*. 2019;(75):24-9.
2. Dąbrowski J. Ekslibrisy i inne cenne kolekcje w zbiorach specjalnych Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu. In: Gaziński R, editor. *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych : materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego*, 9-11 września 2009. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie; 2010. p. 75-81.
3. *Dokumenty Życia Społecznego w Bibliotece : materiały konferencyjne*, Osola 2001 r. Wrocław: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego; 2001.
4. Firlej-Buzon A. *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce bibliotekarskiej w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich; 2002.
5. *Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie : materiały z ogólnopolskiej konferencji "Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie"*, Wrocław, 6-7 października 2016 r. Firlej-Buzon A, editor. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich; 2017.

MAGDALENA JONKO

Main Library, Wrocław Medical University, Poland

Correspondence: magdalena.jonko@umed.wroc.pl

ORCID: 0000-0002-6306-8104

Absolwentka informacji naukowej i bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Wrocławskim oraz studiów podyplomowych „Dawna książka, zbiory specjalne i archiwalia” na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Od 2006 r. zatrudniona w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu, obecnie w Dziale Gromadzenia i Opracowania Zbiorów.